RELIGIJSKA RAZNOLIKOST IN PROBLEM SISTEMSKEGA RASIZMA V OKVIRU GLOBALNIH MIGRACIJ: ŠTUDIJA PRIMERA TUNIZIJSKE OBRAVNAVE PODSAHARSKIH TEMNOPOLTIH KRISTJANOV

Primož Krašovec,
Anja Zalta

Uvod

Izzivov, ki jih sprožajo globalne migracije, je veliko. Ključna sta gotovo religijska raznolikost ter vpetost religijskih označevalcev za sooblikovanje in dopolnjevanje individualnih in kolektivnih migrantskih identitet ter njihovih zahtev in potreb ob soočanju z gostiteljskimi družbami. Religijska raznolikost postaja in ostaja družbena resničnost, ki zahteva religijsko pismenost političnih odločevalcev in širše javnosti. Z religijsko pismenostjo mislimo na nekonfesionalno poznavanje in prepoznavanje posebnosti posameznih religijskih sistemov. Naše predhodne raziskave o odnosu (evropske) javnosti do vprašanja migracij med begunsko krizo v letih 2015 in 2016[1] so pokazale porast islamofobije, zlasti do tistih beguncev, ki so na evropsko celino pribežali s pretežno

[1] Anja Zalta, "Challenges facing Muslims in Europe: From secularization to the idea of 'Euro-Islam'," Annales: Anali za istrske in mediteranske študije - Series Historia et Sociologia 28, št. 1 (2018): 41–50, https://doi.org/10.19233/ASHS.2018.04; Anja Zalta, "The problem of islamophobia and its consequences as obstacles to peacebuilding in Bosnia and Herzegovina,"

https://doi.org/10.35469/poligrafi.2024.456 | Poligrafi, št. 112/114, letn. 29, 2024, str. 153–175

muslimanskih območij (Sirija, Afganistan, Iran, Turčija). V naših predhodnih raziskavah smo poudarili problematiko religijske nepismenosti in spornih političnih diskurzov, ki zlorabljajo nepoznavanje religijske heterogenosti in posebnosti svetovnih (tudi religijskih) konfliktov za nabiranje političnih točk in širjenje sovraštva do migrantov. Omembe vredna je prav tako raziskava posledic religijske nepismenosti in islamofobije v slovenskem javnem medijskem prostoru.[2] Da bi bolje razumeli dinamike, ki spremljajo globalne družbene izzive in spremembe, smo poudarili koncept novega rasizma, ki v nasprotju z biološkim rasizmom uvaja diskurz, ki temelji na kulturnih razlikah ter razlikah med vrednostnimi sistemi, ki arbitrarno razlikujejo med »civiliziranimi« in »manjvrednimi barbarskimi, nedemokratičnimi«.[3] Uporaba metafor za razlikovanje med »našim« svetom, ki je normalen, sprejemljiv, domač in logičen, in svetom »drugih«, ki je predstavljen kot antipod vsega naštetega, je manipulacija, ki omogoča redukcijo religij, kultur, etnij itd. na stereotipe. Ti vzniknejo predvsem v času globoke negotovosti, ki je po Saidu lahko posledica vojne, imperializma, migracij ali nekaterih drugih nenadnih sprememb.[4] V primeru, ki ga obravnavamo v tem članku, sicer ne gre za islamofobijo, temveč za tako imenovano afrofobijo, delno celo za kristjanofobijo. Ker je mehanizem vzrokov in njihovih aplikacij zelo podoben, jih lahko proučujemo na podoben način.

Opredelitev problema: Tunizija in migracijski izzivi

Tunizija kot sredozemska in hkrati severnoafriška država je pomembna vstopna točka v evropske teritorialne vode na migrantski poti, zato je ključna soigralka pri oblikovanju in/ali izvajanju evropske migracijske politike. Tunizija je večinsko muslimanska država, po dosegljivih

---

Annales: Anali za istrske in mediteranske študije - Series Historia et Sociologia 30, št. 3 (2020): 355–66, https://doi.org/10.19233/ASHS.2020.22.

[2] Igor Jurekovič, "Islamophobia beyond Explicit Hate Speech: Analyzing the Coverage of Muslims in Slovenia's Public Broadcasting," *Religions* 15, št. 6 (2024), 85–100.

[3] Vlasta Jalušič, "Rasizem, ideologija in sovraštvo: Poskus razumevanja sodobnega rasizma in EU antirasističnih politik v luči teze o rasizmu brez rase," *Časopis za kritiko znanosti* 43, št. 260 (2015): 28–43.

[4] Edward W. Said, "The Clash of Definitions?," v *The New Crusades; Constructing the Muslim Enemy*, ur. E. Qureshi in M. A. Sells (New York: Columbia University Press, 2003), 75.

podatkih iz leta 2022 je Tunizijcev 11,9 milijona, od tega 99 % sunitskih muslimanov, prestali odstotek pa si delijo šiitski muslimani, kristjani, judje, bahajci, pripadniki drugih religijskih gibanj in tisti, ki ne pripadajo religijskim afiliacijam.[5] Po raziskavah Pew Research Centre je v Tuniziji 20.000 kristjanov, 11.440.000 muslimanov, 30.000 tistih, ki ne pripadajo religijski afiliaciji, judov, hindujcev, budistov in pripadniki drugih religij pa vsakih manj kot 10.000.[6] Visok odstotek (sunitskih) muslimanov je seveda vprašljiv, saj je treba jasno določiti metodo preverjanja religijske pripadnosti in upoštevati sociološke definicije pripadanja brez verovanja (tj. beleženje pripadnikov določene religije glede na zgodovinske, politične in sociokulturne posebnosti pri opredeljevanju religijskih identitet). Gotovo ima v tunizijskem primeru pri vrednotenju religijske pripadnosti veliko vlogo t. i. etno-religijska dimenzija, ki jo jasno podpira tudi nova dopolnitev ustave iz leta 2022, v kateri je zapisano, da je »Tunizija del muslimanske *umme* (skupnosti ali nacije) ter da mora država delovati v skladu z dosego islamskih ciljev pri ohranjanju življenja, časti, lastnine, religije in svobode«.[7] Ustava zagotavlja, da bo to doseženo znotraj okvirov demokratičnega sistema, zagotavlja svobodo vesti in veroizpovedi, hkrati pa poudarja, da je lahko tunizijski predsednik samo musliman ne glede na spol. Zgodovino verske svobode v Tuniziji beleži več sporazumov, izhajajoč iz temeljnega sporazuma iz leta 1857, ki zagotavlja enakost vseh Tunizijcev ne glede na njihovo religijsko pripadnost. Vendar pa je v odnosu do kristjanov mogoče zaznati nelagodje, na podlagi »izvornega greha krščanske skupnosti, ki je bila del projekta koloniziranja dežele«, pravi tunizijski politolog in esejist Hamadi Redissi.[8] To »nelagodje« je gotovo mogoče prepoznati tudi v odnosu do podsaharskih migrantov in beguncev, saj so številni od njih

---

[5] U.S. Department of State, "2022 Report on International Religious Freedom: Tunisia," dostop 15. 7. 2024, https://www.state.gov/reports/2022-report-on-international-religious-freedom/tunisia.

[6] Pew Research Center, "Religious Composition by Country, 2010-2050," dostop 15. 7. 2024, https://www.pewresearch.org/religion/feature/religious-composition-by-country-2010-2050/.

[7] U.S. Department of State, "2022 Report on International Religious Freedom: Tunisia," 1.

[8] Alice D'Oléon in Charlotte Gambert, "Is Tunisia really a country of religious coexistence?," *La Croix International*, 22. 5. 2023, https://international.la-croix.com/news/religion/is-tunisia-really-a-country-of-religious-coexistence/17847.

ne le temnopolti, temveč tudi kristjani. Tunizija beleži povečanje števila podsaharskih migrantov in beguncev vse od leta 2014, zaradi česar se je povečalo tudi število ksenofobnih in rasističnih dejanj. Po podatkih Ben Khalife in Mabrouka se je število podsaharskih migrantov v Tuniziji med letoma 2014 in 2021 s 7.000 potrojilo na 21.400.[9]

Vprašanje migracij, ki skrbi tunizijsko in širšo javnost, je v Tuniziji prisotno iz več razlogov: država je že doživela velike migracije med državljansko vojno v Libiji, v zadnjem desetletju pa se sooča z znatnim povečanjem nezakonitega izseljevanja Tunizijcev in državljanov tretjih držav prek čezmorskih begunskih poti, kar je povezano s številnimi nesrečami na morju, v katerih je umrlo ter je pogrešanih veliko beguncev in migrantov.

Zaradi večjega pritoka migrantov iz Podsaharske Afrike je tunizijski predsednik Kais Saied 21. februarja 2023 sklical sejo Sveta za nacionalno varnost. Njegov govor na to temo, ki je bil objavljen na spletu, je sprožil razprave, ki so ga večinoma označile kot ksenofoba in rasista in mu očitale protičrno kampanjo. Shreya Parikh je povzela in analizirala predsednikov govor, v katerem je ta trdil, da je od začetka tega stoletja obstajal dogovor za spremembo demografske sestave Tunizije in da se s tem država naredi »izključno afriška, brez kakršne koli povezave z arabskimi in islamskimi narodi«.[10] K tej izjavi je predsednik dodal, da je treba končati nezakonito priseljevanje, predvsem zato, ker »horde priseljencev« iz Podsaharske Afrike še vedno izvajajo nasilje in se zatekajo h kriminalnim dejanjem. Predsednikova izjava je med tunizijskim prebivalstvom sprožila številne nasilne odzive do podsaharskega prebivalstva in spodbudila strah pred izgubo »arabskomuslimanske« identitete kot posledice tega, da bi postali preveč afriški na podlagi »velike podsaharske zamenjave«.[11]

---

[9] Ben Khalifa in Mehdi Mabrouk, "Discours sur l'immigration subsaharienne en Tunisie: le grand malentendu!," *Confluences Méditerranée* 2023/2 (no 125) : Tunisie : arrêt sur la transition, 92, https://doi.org/10.58079/t9kn.

[10] Shreya Parikh, "Making Tunisia non-African again – Saied's anti-Black campaign," *Review of African Political Economy*, 1. 3. 2023, https://roape.net/2023/03/01/making-tunisia-non-african-again-saieds-anti-black-campaign/.

[11] Prav tam.

Na podlagi te in predhodnih raziskav zagovarjamo tezo, da je analiza odnosov, ki ustvarjajo rasistično retoriko, ključnega pomena, saj lahko le tako razumemo, kako in na kakšni podlagi se prenašajo kolektivni spomini ter kako so rasistične politike vključene v konflikte v regiji in zunaj nje. Trdimo, da redukcija identitete ni samo religijsko in/ali etnično problematična, saj se lahko uporablja kot del rasističnih diskurzov, ki pripadnike določene religijske in/ali etnične skupnosti obravnavajo kot monolit. Hkrati je mogoče redukcionistično religijsko identifikacijo zlorabiti v političnonacionalističnem diskurzu, in sicer z uvedbo religijskega in/ali nacionalnega bistva, ki reduktivno opredeljuje nacionalno identiteto in pušča pred vrati vse, ki ne pripadajo temu označevalcu. Vendar pa je po našem prepričanju vprašanje religije del veliko bolj zapletenega procesa rasizacije in rasizma, ki jo razumemo kot obliko upravljanja presežnega (odvečnega) prebivalstva.

Na podlagi povedanega zagovarjamo tezo, da je rasizacija del kompleksnejše dinamike, ki jo določa kapitalistični način produkcije, ki zaradi svojih notranjih protislovij hkrati zahteva in izloča človeško delovno silo. Tisti, ki so trajno izločeni, so presežno prebivalstvo, ki velja za nevarno in spada pod policijsko pristojnost. Ta proces policijskega obvladovanja presežnih populacij predstavlja sodobni sistemski rasizem kot poseben način državne politike, pri čemer je »rasa« rezultat omenjenega procesa in ni določena s svojimi biološkimi, religijskimi, etničnimi ali kulturnimi značilnostmi. Svojo tezo bomo smo podprli s terensko študijo, ki jo sestavljajo kvalitativni intervjuji s tunizijskimi strokovnjaki, opravljeni na podlagi namenskega vzorčenja in naknadnega kvalitativnega kodiranja, in trije osebni pripovedni intervjuji s podsaharskimi migranti iz Kameruna, ki že več kot leto dni živijo v begunski »vasi« na severu Tunizije. Preden prikažemo potek in rezultate raziskave, pa želimo opredeliti proces rasizacije in razložiti razumevanje arbitrarnosti rase.

Omenjena dinamika je značilna za sodobni kapitalizem in njegovo povezavo s (sistemskim) rasizmom, tj. za svetovni kapitalizem po procesih dekolonizacije v drugi polovici 20. stoletja. Ključni razliki med sodobnim sistemskim rasizmom in preteklimi, kolonialnimi oblikami rasizma sta: 1. način produkcije na koloniziranih ozemljih v preteklosti sam ni kapitalističen (čeprav je bil vpet v nastajajoči svetovni

kapitalistični sistem), posledično tudi oblike rasne segregacije niso bile enake kot v sodobnem kapitalizmu in je tisto, o čemer pišemo v nadaljevanju, značilnost specifično sodobnega kapitalizma; 2. sistemski rasizem je danes povezan s tokovi migracij iz nekdanjih kolonij v nekdanje kolonialne metropole (smer migracij se obrne), zato je današnji sistemski rasizem odločilno povezan z mejnimi in migracijskimi politikami in policijskim upravljanjem migrantskih populacij, ki so z vidika kapitalistične produkcije presežne oziroma odvečne. To razumemo kot sistemski rasizem v navezavi na migracije.

Arbitrarnost rase in proces rasizacije

Rasa je bila zgodovinsko zasnovana pred zgodnjim evropskim kapitalizmom, v procesu kolonialnega osvajanja in plenjenja, ki sicer nista bila neposreden del nastajajočega kapitalizma, vendar sta bila njegov nujni pogoj.[12] Konceptualno gledano je bila rasa stranski produkt temne strani razsvetljenstva. Ko je moderna, znanstvena racionalnost nadomestila prejšnje religiozne kozmologije, je bil odpravljen tudi mit o skupnem izvoru človeštva, ki se pred razsvetljenstvom ni delilo na (biološko določene) rase, temveč glede na versko pripadnost. Seveda sta suženjstvo in kolonialna ekspanzija obstajala že dolgo pred kapitalizmom, vendar pred njim nista bila upravičevana s sklicevanjem na znanost in biološke razlike med ljudmi.[13]

Tisti, ki so bili rasno označeni, so bili zreducirani na živalskost – bili so sužnji in nesvobodni delavci, ki so lahko bili plačani, vendar svoje delovne sile niso mogli prosto prodajati, kar pomeni, da so bili osebno odvisni od svojih delodajalcev.[14] Od začetka kapitalizma je bila rasa (ali rasizem kot proces družbenega pripisovanja rase) oblika družbene dominacije, ki je bila povezana z razmerjem med notranjostjo in zunanjostjo kapitalistične družbe. Z drugimi besedami: rasa označuje tiste, ki so zunaj in družbeno izključeni. Z vidika odnosov družbene dominacije

---

12 Heide Gerstenberger, *Market and Violence* (Leiden: Brill, 2022), 37–110.

13 Loren Goldner, "Race and Enlightenment I," *Libcom*, 11. 1. 2010, https://libcom.org/article/race-and-enlightenment-part-i-anti-semitism-white-supremacy-1492–1676.

14 Loren Goldner, "Race and Enlightenment II," *Libcom*, 12. 1. 2010, https://libcom.org/article/race-and-enlightenment-part-ii-anglo-french-enlightenment-and-beyond.

so rasizirani tisti, ki so (delno ali v celoti) zunaj kapitalskega razmerja, tj. tisti, ki niso neposredno vključeni niti v družbeno produkcijo niti v reprodukcijo.[15] V času kolonializma je rasizacija potekala onkraj kapitalističnih razmerij (predvsem na osnovi biologizma in evolucionizma), saj so bila ta omejena na kolonialne metropole, medtem ko način produkcije v kolonijah (še) ni bil kapitalističen. Danes poteka na mejah kapitalističnih razmerij – tako političnih mejah, tj. mejah med državami, kjer poteka proces selekcije oziroma priznanja državljanstva ter iz tega izhajajočih političnih in socialnih pravic na eni strani ter odrekanja teh pravic in posledičnega zavračanja, deportacij ali zapiranja; kot tudi socialnih mejah, tj. mejah med možnostjo dostopa do pravic in zakonite ekonomije na eni strani ter obsojenostjo na kriminalizirano življenje in policijsko upravljanje migrantov v nekdanjih kolonialnih metropolah na drugi.[16] V času kolonializma so bili številni belci izključeni iz kapitalskih razmerij, vendar ne tudi enako rasizirani (npr. ženske, otroci, kmetje …), kot so danes migranti, toda le zato, ker so bili, čeprav niso bili neposredno vključeni v kapitalistično produkcijo, še vseeno del kapitalistične *reprodukcije*, hkrati pa je bila v času kolonializma za proces rasizacije bolj kot vključenost v kapitalistična razmerja odločilna razlika med metropolo in kolonijo (rasizirani so bili prvotni prebivalci kolonij in sužnji, pripeljani od tam).

V nasprotju s sodobnimi kulturnimi rasizmi posamezne rase nimajo natančno določenih kultur, temveč oblika družbene dominacije, ki temelji na (delni ali popolni) izključenosti iz družbene produkcije (in reprodukcije), nalaga določeno kulturo življenja in dela določenim barvam kože. Za razumevanje delovanja rasne segregacije v kapitalizmu ni ključna povezava med biologijo in družbo, temveč povezava med logiko družbene izključenosti na eni strani ter dominacijo, ki se veže na razlikovanje na podlagi barve kože in drugih bioloških značilnosti,

---

[15] Chris Chen, "The Limit Point of Capitalist Equality," *Endnotes* 3, 2013, https://endnotes.org.uk/articles/the-limit-point-of-capitalist-equality.

[16] Gl. koncept nevidne policijske države v Sonja Buckel in Jens Wissel, "State Project Europe," *International Political Sociology* 4, št. 1 (2010): 33–49, https://doi.org/10.1111/j.1749-5687.2009.00089.x.

na drugi.[17] Ta povezava je razmeroma elastična – tako kot se lahko posamezni temnopolti prebijejo v svet plačanega dela, lahko tudi belci zdrsnejo v revščino in popolno družbeno izključenost in tako postanejo del rase. Irci so na primer, ko so bili tarča britanskega kolonializma, veljali za ločeno, posebno irsko raso, ki ni bila del uradne definicije belskosti,[18] pozneje pa so se ponovno pridružili svetu belcev. Po drugi strani se lahko danes tudi prej rasno označeni migranti (sicer redko in težko) prebijejo v svet formalne kapitalistične ekonomije, državljanstva in pravic in s tem izgubijo rasno označenost, čeprav se barva njihove kože ne spremeni niti za odtenek. Kot smo omenili že na primeru opredelitve novega rasizma, ni nujno, da sta ustvarjanje in reprodukcija rase povezana z biološkimi razlikami – namesto njih lahko nastopijo kulturne značilnosti kot v primeru »rasizacije« muslimanov v današnji EU.

Če na raso gledamo kot na »identiteto«, na rasizem pa kot na niz subjektivnih odzivov na to »identiteto«, zamenjamo vzrok in posledico. Telesne razlike med različnimi skupinami ljudi seveda obstajajo. Vendar te razlike ne pomenijo posebnih »ras« ter ne pojasnjujejo nasilnega in izključujočega odnosa do družbenih skupin z določeno barvo kože ali obliko obraza. Brez upoštevanja delovanja sistemskega rasizma ne moremo razložiti, zakaj lahko nekatere telesne razlike (in tudi etnične ali religijske razlike) ljudi obsodijo na policijsko nasilje, nevarnost deportacije ter družbeno in politično izključenost, medtem ko druge (na primer velikost ušes) niso družbeno pomembne in so komaj opazne, če sploh.[19] Rasa in rasno označevanje sta z barvo kože povezana le občasno in priložnostno, zgodovinsko je bila odločujoča družbena razlika med kolonisti in koloniziranimi ter lastniki sužnjev in sužnji, medtem ko je v sodobnem kapitalizmu odločilna razlika med vključenimi v formalni del kapitalistične ekonomijo in izključenimi iz nje.

Za dodatno ponazoritev te točke si lahko ogledamo zgodovino suženjstva in rasizma v ZDA. Tam ključna družbena razlika ni bila to-

---

[17] Cedric Robinson, *Black Marxism* (Chapel Hill, NC: The University of North Carolina Press, 2021).

[18] Bruce Nelson, *Irish Nationalists and the Making of the Irish Race* (Princeton: Princeton University Press, 2012).

[19] Frank Wilderson, "Gramsci's Black Marx," *Social Identities* 9, št. 2 (2003): 225–240, https://doi.org/10.1080/1350463032000101579.

liko biološka razlika med belci in črnci, temveč razlika med sužnji in svobodnimi ljudmi – ideološka in institucionalna konstrukcija domnevne manjvrednosti črncev je pomenila ideološki »prevod« te razlike v rasno.[20] Arbitrarnost rase, tj. da rasa ni izhodišče rasizma, temveč njegov rezultat, postane še očitnejša, ko iz ameriškega konteksta preidemo v sodobni kontekst EU, kjer so meje rasne delitve veliko bolj fluidne in nestabilne. Čeprav je bil rasizem v preteklosti zasnovan biološko, sodobni (sistemski) rasizem ne temelji več (izključno) na bioloških razlikah. Namesto tega v številnih primerih temelji na (resničnih ali izmišljenih) kulturnih razlikah, ki pa se, na primer pri obravnavi muslimanskih migrantov v EU, uporabljajo enako kot barva kože ali oblika obraza v prvotnem biološkem rasizmu: kot označevalci družbene in politične izključenosti. Osnovni mehanizem sistemskega rasizma tako ostaja enak ne glede na to, ali so označevalci družbene in politične izključenosti biološki ali kulturni.

Če strnemo: sodobni sistemski rasizem je oblika družbene segregacije in policijskega upravljanja ekonomsko odvečnih in zato presežnih populacij v kontekstu svetovnega kapitalizma. Sistemski rasizem je tesno povezan s procesom migracij, saj presežne populacije iz ekonomsko opustošenih območij, kot je Podsaharska Afrika, množično migrirajo v ekonomsko uspešnejša območja, kot je EU, posledično se prakse družbene in politične segregacije večinoma dogajajo na mejah ter skozi selektivno in diskriminatorno policijsko obravnavo migrantov.[21]

Vrnimo se na tunizijski primer, ki je še posebej zanimiv, saj združuje elemente biološkega (črnci) in kulturnega (kristjani) rasizma. Problematični govor tunizijskega predsednika, ki je rasiziral podsaharske migrante in jih imenoval Afričane, postulira idejo homogene kategorije, ki zanika individualne posebnosti subjektov, njihovo etnično, religijsko in politično pripadnost, hkrati pa odpira vprašanje, kako Tunizija razume sebe in druge severnoafriške države. Ali Tunizija pripada Bližnjemu vzhodu ali muslimanskemu Magrebu? Ker je Tunizija geografsko del Afrike in so zato Tunizijci tudi geografsko afriški, nas bo

---

[20] Saidya Hartman. *Scenes of Subjection* (Oxford: Oxford University Press, 1997).

[21] O pomenu selektivnega podeljevanja oziroma odrekanja državljanstva za sodobni sistemski rasizem v povezavi s kapitalizmom gl. Gaspar Miklos Tamas, *Komunizem po letu 1989* (Ljubljana: Sophia, 2016), 215–253.

zanimalo, kako in zakaj prihaja do rasizacije podsaharskih migrantov. Če je problem družbeno konstruiranega Magreba kolonialna tvorba, ali tudi v primeru tunizijskega odnosa do Podsaharcev kolonizirani postane kolonizator?[22] Ali lahko v kopiranju načinov delovanja in izvajanja politik zaznamo evropsko (zahodnjaško) rasizacijo migrantov?

Predstavitev in rezultati terena

Raziskava, ki smo jo med julijem in avgustom 2023 izvedli v Tuniziji, je potekala v dveh fazah.[23] V prvi smo opravili 11 poglobljenih ali kvalitativnih intervjujev s tunizijskimi strokovnjaki, sociologi, novinarji, aktivisti, učitelji in profesorji in poglobljen intervju s strokovnjakom za migracije iz Gvineje. Uporabili smo namensko ali presojevalno vzorčenje, kar pomeni, da smo strokovnjake izbrali namenoma, saj smo ocenili, da imajo znanje in značilnosti, ki smo jih potrebovali za pridobitev najboljših informacij za dosego ciljev študije. Pet intervjujev je bilo opravljenih osebno, šest pa prek spleta prek platforme Zoom. Vse intervjuvance smo anonimizirali.

Opis vzorca strokovnjakov je tak: intervjuvali smo enajst Tunizijcev, od tega devet moških in dve ženski, povprečna starost pa je bila 46 let. Vsak intervjuvanec ima visokošolsko izobrazbo, med njimi je bila večina sociologov (5), en antropolog, dva pravnika in en farmacevt. Preostali so samo potrdili, da imajo univerzitetno izobrazbo. Dva strokovnjaka sta doktorja znanosti, šest jih prihaja iz Tunisa, dva iz Nefte/Tozeurja, trije pa iz Sfaxa, Siliane in Hammameta. Med drugimi strokovnjaki so predstavnik nacionalnega observatorija za človekove pravice (L'Observatoire national des droits de l'homme) in dva univerzitetna profesorja s strokovnim znanjem s področja migracij. Kot posebnega

---

22 Franz Fanon, *Črna koža, bele maske* (Ljubljana: Studia Humanitatis, 2016), 73–94.

23 Naj pri utemeljitvi strukture in izbora raziskovalnih blokov dodamo, da sledimo humanistični misli Paula Feyerabenda. Ta v študiji z naslovom *Proti metodi* (Ljubljana: Studia humanitatis, 1999) kot znanstveno razume spoznavno in metodološko prilagajanje terenu in se ne veže na kalupljenje, ki episteme predalčka po že obstoječih obrazcih ter s tem prezre mnogovrstne zgodovinske in sociokulturne nianse, ki omogočajo alternativne analitične možnosti. V želji po preseganju akademskega kolonializma in neoliberalne produkcije znanja za potrjevanje že obstoječih ugotovitev si avtorja drzneta tvegati metodološko nepokorščino v feyerabendovski maniri.

strokovnjaka smo intervjuvali tudi aktivista iz Gvineje (moški, star 35 let, visoko izobražen, v Tuniziji živi že 15 let, najprej kot študent, delal je v različnih organizacijah za zaščito migrantov).

Trije sklopi vprašanj so zajemali te teme:

1. kaj pomeni biti Tunizijec (osebni, pripovedni del intervjuja);
2. vloga islama v tunizijski družbi (intervju s strokovnjakom);
3. kako razumeti odnos Tunizijcev do Podsaharcev (intervju s strokovnjakom).

Namensko vzorčenje in kvalitativna analiza s kodiranjem sta bila izvedena v serijah. Prvi pripovedni del intervjuja je bil namenjen osebnemu razumevanju tunizijske identitete. Glede na kvalitativno kodiranje šest intervjuvancev tunizijsko identiteto razume kot združitev ali preplet različnih civilizacij in kultur:

- Tunizijci niso le muslimani in Arabci, ampak tudi Berberi (Amazigi) itd. Povezujejo jih tradicija in običaji, skupna zgodovina in arheologija.
- Tunizijska identiteta je združitev različnih identitet: sestavljena je iz osmanske, islamske, arabske, italijanske, francoske, libanonske in afriške.
- Tunizijska identiteta ni muslimansko-arabska. Je mešanica sredozemske identitete. Kaj pomeni biti Tunizijec, je stvar politike. Politika ustvarja identiteto. Med olimpijskimi igrami leta 1967 se je oblikovala sredozemska, afriška in mednarodna identiteta. Vprašanje muslimanske identitete je sodobnejše. Zakaj in kdaj to postane pomembno? Gre za populistični diskurz, ki ustreza ljudem, biti priljubljen, instrumentalizacija identitete, manipulacija z identiteto.

Štirje so poudarili, da je identiteta povezana z ozemljem ali državo, dva od teh odgovorov pa sta jo povezala z ozemljem in islamom kot političnim dejavnikom:

- Identiteta je domovina, pluralizem v versko-etničnem smislu, civilizacija zgodovine.
- Tunizijci so večinoma muslimani. Islam je bolj politika kot religija. Do Zahoda smo zelo odprti, zato nimamo pretiranih is-

lamskih poudarkov. Gospodarske in politične razmere kažejo, da smo pod vplivom kolonializma in ne želimo sprejeti sprememb.
- Identitete ni, obstajajo strateške identitete. Tunizijska identiteta je ozemeljska identiteta.

Dva intervjuvanca tunizijsko identiteto izrecno povezujeta z islamom, islam pa z moralo:
- Tunizijska identiteta pomeni pripadnost državi. Islam ni več tako pomemben del identitete kot nekoč. Tradicionalna vloga islama v družbi se je zmanjšala, z njo pa se je zmanjšala tudi morala v družbi.
- Islam je temeljni element tunizijske identitete. 95 % jih je muslimanov, zato imajo moralo muslimanov.

Druga strokovna tema obravnava vlogo islama v tunizijski družbi. Iz odgovorov je razvidno, da islam ostaja ključni element povezovanja, sodelovanja in opredelitve tunizijske identitete. Kvalitativno kodiranje odgovorov je pokazalo, da je islam res sestavni del tunizijske družbe, vendar je predvsem merilo kulturne pripadnosti in ne (samo) verovanja.
- Islam je eden od temeljev. Vendar obstaja veliko islamov – različne prakse in načini razmišljanja.
- Islam je več kot religija, je povezovalni element (lepilo), saj določa načine vedenja, navade, je vir morale in vrednot, povezuje družine, oživlja odnose (če so družine ali družinski člani sprti, jih poveže praznovanje islamskih praznikov).
- Islam je del tunizijske kulture. Tunizijci niso zelo verni, vendar je to njihov način življenja – socializacija. Vendar ne molijo toliko kot Arabci v drugih kulturah. V tunizijski ustavi je zapisano, da smo muslimani, vendar to ne pomeni posebne identitete. Poskušamo modernizirati državo in ločiti religijo od države, vendar nam tokrat ni uspelo.

V tretjem poglavju proučujemo, kako v okviru predsednikovega govora razumeti odnos Tunizijcev do Podsaharcev. Kvalitativno kodiranje odgovorov, ki temelji na odgovorih strokovnjakov, je poudarilo presečišče rasizma z naraščajočim številom prebivalstva:
- Ne želijo videti preveč črncev, ker menijo, da bodo ti postali kriminalci, saj ni dovolj hrane in virov za vse. Gre za vprašanje varnosti.

- Z naraščanjem števila prebivalcev se Tunizijci začnejo bati umazanije, beračev in kriminala. Migranti delajo za malo denarja in so konkurenca Tunizijcem.
- Podsaharci želijo ostati v Tuniziji, ker je položaj žensk tam boljši kot v Podsaharski Afriki. Vendar Podsaharci nimajo enake kulture in vrednot. To je težava za številne Tunizijce. V Tuniziji so Podsaharci brez hrane in denarja. Tunizijci jim zaradi gospodarske krize tudi ne morejo pomagati. Podsaharski migranti potrebujejo delovno zakonodajo, ki jim bo pomagala pri delu v Tuniziji. Za 2.000 študentov iz Podsaharske Afrike pa ni težav, saj imajo štipendijo.
- Tunizijci so rasistični do črncev – Podsaharcev. Ne želijo, da se njihove hčere poročijo s Podsaharci. Rasistični so tudi do homoseksualcev ter do revnih, obubožanih in zapuščenih. Za to so krivi izobraževanje, kultura in politični sistem. Smo zelo toga družba, ki temelji na religiji in družini. Vse se glasi: »to je *haram*« (»prepovedano«, »nečisto«).
- Rasizem proti Podsaharcem je propaganda, saj imamo veliko Tunizijcev, ki so črnci. Težava so delovne pravice Podsaharcev – plačani so manj, nimajo urejenih pogodb. Tunizijci doživljamo gospodarski zlom in iščemo razloge, zakaj trpimo, zato uporabljamo retoriko, da so krivi migranti. Država je pod pritiskom, gospodarstvo se sesuva, predsednik je v svojem govoru naredil napako, vendar te retorike ne ponavlja.
- Ko se število podsaharskih Afričanov poveča, ljudje postanejo rasisti. Če bi bilo število manjše, bi ljudje pomagali.

Zadnji intervjuvanec je v svojem odgovoru izpostavil primer iz Sirije. Poudaril je, da so ti begunci muslimani. Ko je bilo beguncev iz Sirije manj, so jim Tunizijci dali hrano, denar in prostor za bivanje. Ko pa se je število beguncev povečalo, se je to spremenilo, čeprav so bili sirski begunci tako muslimani kot Arabci. Iz odgovora je razvidno, da so se razlike med muslimanskimi in nemuslimanskimi begunci oziroma razlike v religijski pripadnosti in razlike v barvi kože izničile, ko je število beguncev preseglo kritično število.

V drugem krogu raziskave, ki je potekala februarja in marca 2024, smo v Tuniziji osebno opravili poglobljene pripovedne intervjuje s tremi begunci iz Kameruna: M (M, 18 let), N (M, 25 let) in O (M, 29 let). Vsi so kristjani s srednješolsko izobrazbo na tehničnih področjih. Že leto in pol živijo v šotorih na podeželju na severu Tunizije. Po njihovih navedbah je v taborišču več kot 50.000 Podsaharcev, vključno z otroki in ženskami. Številne ženske so bile posiljene na poljih zunaj taborišča. Vsi si želijo v Evropo, vendar nimajo denarja za potovanje, ki stane več tisoč evrov. Nekaj njihovi odgovorov, ki opisujejo položaj in odnos tunizijskega prebivalstva do podsaharskih beguncev:

Tunizijci nas imenujejo Afričani. Pljuvajo za mano. Ko me vidijo na avtobusu, si zatiskajo nos. Smo kot smeti. (M)

Imenujejo nas Afričani. V Tuniziji je težko ostati. Ves čas nas ustavlja policija. Ne moremo si urediti dovoljenja za bivanje. (N).

Vodo, ki stane 1 dinar, nam v nekaterih trgovinah prodajajo za 1,30 dinarja. Ker smo Afričani. (O)

Rasizem do kristjanov se razkriva prav v odgovorih, ki se nanašajo na iskanje zaposlitve:

Poskušamo najti delo, da bi preživeli. Delo na črno v gradbeništvu itd. Plačujejo nas manj kot Tunizijce. Na primer namesto 7 dni nam plačajo 4. Če želimo protestirati, pravijo, da nas bodo prijavili policiji. (N)

Če želimo dobiti službo, moramo spremeniti imena. Vsak, ki nam lahko da delo, nas vpraša, ali smo muslimani. Če si musliman, lahko delaš, če si kristjan, nam dela ne dajo. Ne želijo delati s kristjani. (M)

Dvojni rasizem. Ker smo črnci in ker smo kristjani. (O)

Dvakrat sem izgubil službo, ker sem rekel, da sem kristjan. Zdaj pravim, da sem musliman, ker potrebujem službo. Potrebujejo nas za težaška dela. Če pa ugotovijo, da smo kristjani, nam tudi težkega dela ne dajo. (M)

Dodatni odgovori potrjujejo naše teoretično stališče, da revni »migrant« ali »begunec« postane depersonalizirana kategorija odvečnosti, ki se je je treba znebiti. Nimajo več lastnih imen in vrednot, so le breme oziroma tako imenovana strupena kategorija. Kot je razvidno iz njihovih odgovorov, je celo interakcija z njimi lahko kazniva:

Ko pride policija, nas nekaj prijaznih Tunizijcev (domačinov) opozori, naj bežimo, ker policija preganja migrante in ker je stik z nami nezakonit. Če bo policija videla, da mi je Tunizijec dal kruh, bo morda imel težave. (M)

Čeprav sem imel dokument, da sem begunec, me je policist dal aretirati. (O)

Presežno prebivalstvo in kapitalistični način produkcije

Na podlagi pridobljenih odgovorov smo ugotovili, da niti barva kože niti religijska pripadnost osebe ne povzroča prvotne rasizacije, temveč sta obe posledici rasizacije presežnega prebivalstva, ki jo narekuje kapitalistični način produkcije.

Osnovni cilj kapitalističnega načina produkcije je neomejeno in neskončno povečevanje presežne vrednosti. Produkcija presežne vrednosti vključuje tudi uporabo človeške delovne sile, vendar zaradi protislovne notranje dinamike kapitalističnega razvoja (naraščajoča avtomatizacija in financializacija) trenutno vse več ljudi ostaja ob strani. Razširjena reprodukcija kapitala gre tako lahko z roko v roki s krčenjem družbene reprodukcije, kjer vse večji delež ljudi ni več vključen v plačano delo in ni le klasična »rezervna armada« delovne sile, temveč popolnoma odvečno prebivalstvo.[24]

To presežno prebivalstvo, ki ostaja na obrobju ali popolnoma zunaj kapitalističnega družbenega razvoja,[25] je posebna kapitalistična družbena oblika rase, tj. družbena oblika, ki jo producira kapitalizem sam, in ni anahronistični ostanek predkapitalističnih družbenih formacij ali posledica predsodkov, temveč objektivni družbeni odnos dominacije in segregacije. Rasne manjšine so zunaj (formalnega) plačnega razmerja, vendar jih kapital kljub temu formalno določa.[26] Rasno opredeljene osebe namreč niso nič manj eksistenčno odvisne od dostopa do denarja za preživetje kot proletarci, le da v nasprotju z njimi nimajo neposrednega dostopa niti do svobodnega plačanega dela niti do posrednih oblik državno organiziranega socialnega varstva.

---

[24] Endnotes, "Misery and Debt", *Endnotes* 2 (2010), https://endnotes.org.uk/articles/misery-and-debt.

[25] Mike Davis, *Planet slumov* (Ljubljana: */cf., 2009), 224–254.

[26] Chen, "Capitalist Equality."

Razmerje med sodobnimi oblikami rasizma in kapitalističnim načinom produkcije torej ni neposredno. Rasa je človeški »preostanek«, ki ga kapitalizem ne more ali noče produktivno absorbirati. Kapitalizem si ne prizadeva za polno zaposlenost ali materialno blaginjo vseh.[27] Nasprotno, prizadeva si za dobičkonosno uporabo kapitala in delovne sile, kar pomeni, da je zaradi tehnoloških inovacij, kriz ali drugih nepredvidljivih dejavnikov del človeštva vedno odvečen. Rasa je tisti del celotnega prebivalstva, ki je trajno ekonomsko (in s tem družbeno) odveč. Tako je sodobni sistemski rasizem proces ekonomskega in socialnega izključevanja ter hkrati rezultat segregacijskega državnega upravljanja odvečnega in izključenega prebivalstva.[28]

Odvečno prebivalstvo mora za preživetje uporabljati neformalno ekonomijo in kriminal. Ker z raso v nasprotju z delavskim razredom ne upravlja zasebni kapital, nadzor nadnjo prevzame država. In ker ni podvržena tihi prisili tržnih razmerij,[29] se za njeno upravljanje in discipliniranje njenih antagonizmov uporablja neposredno, odkrito nasilje.[30] V nasprotju z ideologijo »vitke države« so se v neoliberalnem obdobju moč, oblast in obseg države povečali, zlasti njena represivna razsežnost[31] – zmanjšal se je le obseg njene socialne razsežnosti. Način življenja rase na robu družbe je kriminaliziran, podvržen nenehnemu policijskemu nadzoru in večinoma premeščen v zapore.[32] Ta nova rasa je dejansko kapitalistična rasa ali oblika rase, ki ustreza sodobnemu kapitalizmu. Izključitev rase iz družbene produkcije, njena ločitev od dostopa do plačanega dela, ni absolutna, vendar je plačano delo, dostopno rasi, nesvobodno. Rasa je lahko vključena v plačano delo le na

---

27 Michael Heinrich, *Kritika politične ekonomije* (Ljubljana: Sophia, 2013), 116–121.

28 Surplus Club, "Trapped at a Party Where No One Likes You," *SIC* 3 (2015), https://www.sicjournal.org/trapped-at-a-party-where-no-one-likes-you/index.html.

29 Søren Mau, *Mute Compulsion* (London: Verso, 2023).

30 Chen, "Capitalist Equality."

31 Bernard Harcourt, *The Illusion of Free Markets* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2011).

32 Loic Wacquant, *Zapori revščine* (Ljubljana: */cf., 2008).

način, ki ne ustreza klasični opredelitvi »dvojne svobode« delavca,[33] tj. kot prisilno delo ali nove oblike suženjstva.[34]

Povečanje prekarnosti, revščine in brezposelnosti po neoliberalnih ekonomskih in socialnih reformah v devetdesetih letih prejšnjega stoletja je pomenilo tudi poostreno policijsko nadzorstvo nad migranti, strožjo segregacijo etničnih manjšin in vse večjo marginalizacijo že tako krhkega in skromnega preživetja socialno izključenih oseb. Današnja EU zaostruje svoje mejne in migracijske politike ter policijske metode za upravljanje presežnega prebivalstva, kar spremljajo propagandne kampanje o »begunski krizi« in rasnih grožnjah.[35] Sistemski rasizem – ki ga EU izvaja tudi v severnoafriških strateških partnerstvih – je proces političnega in policijskega upravljanja presežnega prebivalstva. Natančneje to pomeni zapiranje v običajne zapore in centre za pridržanje priseljencev, policijski nadzor in nadlegovanje, urbano segregacijo ter onemogočanje dostopa do političnih in socialnih pravic, ki so rezervirane za »produktivni« del prebivalstva. Ključni razsežnosti državnega ali sistemskega rasizma sta kriminalizacija in nadzor življenja rase znotraj države ter nadzor meja in migracijskih tokov navzven.

Vloga Tunizije v zunanji migracijski politiki EU ima dolgo tradicijo. Po besedah Vasje Badaliča si EU od konca devetdesetih let prejšnjega stoletja »prizadeva, da bi 'upravljanje migracij' prenesla na tretje države, da bi nezakonitim migrantom, vključno s prosilci za azil, preprečila vstop na ozemlje EU«.[36] Tunizija in EU sta 16. julija 2023 sklenili še eno strateško partnerstvo za preprečevanje nezakonitih migracij. V skladu s t. i. memorandumom o soglasju med EU in Tunizijo naj bi zadnja prejela 105 milijonov EUR za preprečevanje nezakonitih migracij s krepitvijo tunizijske obalne straže, ki bi s pomočjo dodatnih nadzornih čolnov, opremljenih s toplotnimi kamerami, preprečevala nezakonite migracije po morju. Memorandum se torej nanaša na t. i. upravljanje

---

[33] Heinrich, *Kritika politične ekonomije,* 87–90.

[34] Tom Brass, "Capitalist Unfree Labour," *Critical Sociology* 35, št. 6 (2009): 743–765, https://doi.org/10.1177/0896920509343059.

[35] Jelka Zorn, "Od izjeme do norme," *Časopis za kritiko znanosti* 34, št. 226 (2006).

[36] Vasja Badalič, "Tunisia's Role in the EU External Migration Policy: Crimmigration Law, Illegal Practices, and Their Impact on Human Rights," *Journal of International Migration & Integration* 20 (2019): 86.

meja, čeprav ostaja nejasno, kdo naj bi ta sporazum izvajal, saj je bil sporazum podpisan »brez vzpostavljenih pogojev glede človekovih pravic, brez ocene ali spremljanja njegovega vpliva na človekove pravice in brez mehanizma za prekinitev sodelovanja v primeru zlorabe.«[37] Evropski kritični mediji in aktivisti očitajo EU, da se iz primera sodelovanja z Libijo ni ničesar naučila. To sodelovanje je zajemalo podporo EU libijskim varnostnim silam, zaradi česar je bila EU sokriva za nasilje nad migranti in begunci, vključno s posilstvi, pretepi, prisilnimi deportacijami, nezakonitimi uboji in samovoljnim pridržanjem.

Sistemski rasizem kot državni rasizem

Februarja 2024 smo prek platforme Zoom opravili poglobljen strokovni intervju z aktivistom iz Gvineje (G1), ki je 15 let živel v Tuniziji, kjer je študiral in sodeloval v različnih organizacijah za zaščito migrantov.

Meni, da je nasilje nad Podsaharci posledica rasističnega govora, ki ga širijo mediji. Po njegovem mnenju je pritisk EU na Tunizijo, naj omeji migracijske tokove, privedel do povečanja rasizma. Poleg tega je tunizijska vlada obremenjena s tisoči beguncev, kar je povzročilo njene ksenofobne oziroma rasistične odzive, ki pa so posledica gospodarske in tehnične pomoči EU – npr. veliko temnopoltih Afričanov je aretiranih na ulici. Intervjuvanec posebej poudarja, da je rasizem do Podsaharcev v Tuniziji odvisen od materialnih pogojev: če so Podsaharci premožni, se redno vpisujejo v šole ali vstopajo v Tunizijo z delovnim vizumom, rasizem ni izrazit. Če pa so revni begunci, so izpostavljeni nasilju policije in nacionalne garde, ki jim je vseeno, ali umrejo na morju ali pa jih potisnejo na meje Alžirije in Libije (G1).

Rasizem ni stvar osebne psihologije ali ideologije, temveč institucionalnih ureditev in segregacijskih družbenih procesov. Rasizem je državna politika odrekanja pravic ter posledično političnega in družbenega izključevanja določenih skupin prebivalstva. To ne pomeni, da sovraštvo in predsodki do beguncev, migrantov in tujcev ne obstaja-

---

[37] Paola Tamma, "Europe's 'template' for migration: Tunisian strongman's racist clampdown," *Politico*, 28. 8. 2023, https://www.politico.eu/article/europe-tunisia-strongman-kais-saied-curb-migration/.

jo, le da niso izhodišče ali motivacija za rasizem, temveč njegov učinek. V sodobnem kapitalizmu je rasizem vedno državni rasizem. Ta določa in ohranja tako notranje (kdo, v kakšnih okoliščinah in koliko si zasluži status državljana in dostop do redne zaposlitve) kot zunanje meje.

Državni rasizem je metoda policijskega nadzora nad ljudmi, ki ne spadajo nikamor: begunci, osebe brez dokumentov, prebivalci getov, kriminalizirane rasne manjšine. Kot tak je nasprotna stran pravne države.[38] Državni rasizem je »varovanje meje« v teritorialnem in družbenem smislu, način določanja in odločanja, kdo lahko vstopi v nacionalno skupnost in pod kakšnimi pogoji, in metoda upravljanja tistih, ki se znajdejo na ozemlju določene nacionalne skupnosti, čeprav ji ne pripadajo ali ne morejo pripadati. Tudi Foucault je sodobni rasizem opredelil kot stvar države.[39] Moderne nacionalne države, ki sicer skrbijo za dolžino in kakovost življenja ter zdravje in rodnost prebivalstva, se zatečejo k rasizmu v primerih, ko je treba ubijati. To ne pomeni (nujno) neposrednega ubijanja – to je bilo značilno za izvajanje suverene oblasti pred pojavom biopolitike –, temveč »posreden umor: dejstvo, da nekoga izpostavimo smrti, da nekatere izpostavimo večji življenjski nevarnosti, ali preprosto politično smrt, izgon, zavračanje itn.«[40]

Zaključek

Da bi izboljšali razumevanje rasizacije migrantov in beguncev v Tuniziji, smo v prvem krogu raziskave opravili poglobljene oziroma kvalitativne intervjuje s tunizijskimi strokovnjaki. Namen teh je bil, prvič, razumeti družbeno-kulturne vzorce oblikovanja tunizijske identitete in vlogo, ki jo ima islam v tunizijski družbi, ter, drugič, razumeti njihov odnos do podsaharskih migrantov in beguncev, ki so večinoma temnopolti in med katerimi je veliko kristjanov. Vprašanja znotraj tematskih sklopov so bila zasnovana tako, da so obravnavala ključno vprašanje, ki ga je poudaril predsednikov govor februarja 2023.

---

[38] Buckel in Wissel, "State Project Europe".

[39] Michel Foucault, "*Družbo je treba braniti,*" prev. Ana Monika Habjan (Ljubljana: Studia humanitatis, 2015), 257–283.

[40] Prav tam, 276.

Kot so pokazali rezultati, se tunizijska identiteta dojema predvsem kot skupek različnih civilizacij in kultur, vezanih na ozemlje, in čeprav ostaja islam kot konstitutivni del tunizijske družbe eden od ključnih elementov vključevanja in sodelovanja, je kvalitativno kodiranje odgovorov pokazalo, da je predvsem merilo kulturne pripadnosti. V drugem krogu raziskave smo opravili poglobljene pripovedne intervjuje s krščanskimi begunci iz Kameruna v Tuniziji. Na podlagi njihovih odgovorov smo potrdili tezo, da niti barva kože niti verska pripadnost ne povzroča prvotne rasizacije.

V odgovorih je bil med drugim poudarjen primer sirskih beguncev, večinoma muslimanov, ki so leta 2011 ob začetku vojne v Siriji v manjšem številu pribežali v Tunizijo in bili deležni velike pomoči lokalnega prebivalstva, ki jim je pomagalo s hrano, denarjem in celo nastanitvijo. Ko pa je njihovo število začelo naraščati, se je pomoč beguncem zmanjšala, čeprav so bili muslimani in Arabci. To je le eden od primerov, ki lahko potrdi našo tezo, da se razlike v religijski pripadnosti izničijo, ko število beguncev preseže kritično število. V potrditev teze, da tudi barva kože ni odločilna, je, kot so pokazali rezultati, rasizem do Podsaharcev v Tuniziji odvisen od materialnih pogojev: če so ti premožni, se redno vpisujejo v šole ali vstopajo v Tunizijo z delovnim vizumom, rasizem ni izrazit. Če pa so revni begunci, so izpostavljeni nasilju policije in nacionalne garde, ki jim je vseeno, ali umrejo na morju ali pa jih potisnejo na meje Alžirije in Libije.

Kvalitativno kodiranje odgovorov strokovnjakov, ki je poudarilo preplet rasizma s povečevanjem števila prebivalstva, potrjuje našo tezo, da kapitalistični način proizvodnje zaradi svojih notranjih protislovij hkrati zahteva in izloča človeško delovno silo. Tisti, ki so trajno izgnani, so odvečno prebivalstvo, ki zaradi tega, ker ga kapitalistični trgi ne disciplinirajo, velja za nevarno in spada pod pristojnost policije. Ta proces policijskega obvladovanja presežnega prebivalstva je tisto, kar predstavlja sodobni sistemski rasizem kot poseben način državne politike, pri čemer je »rasa« rezultat omenjenega procesa in ni določena z biološkimi, religijskimi, etničnimi ali kulturnimi značilnostmi. Tunizijski odnos do migrantov in beguncev prevzema značilnosti evropskega modela,

ki je blizu temu, kar Balibar imenuje neorasizem.[41] V EU in njenih severnoafriških partnerskih državah, kot je Tunizija, deluje rasizem kot politika sistemske socialne izključenosti in segregacije zelo heterogenega in raznolikega nabora družbenih in etničnih skupin, ki nimajo nobene posebne biološke ali kulturne značilnosti, vendar so vse tarče izgona, pridržanja v centrih za pridržanje priseljencev, policijskega nasilja in nadlegovanja ter segregacije v mestih. Podrejena rasa ni nobena družbena skupina, ki bi bila jasno razmejena po religijskih oziroma kulturnih ali bioloških značilnostih, temveč amorfna družbena skupina beguncev in migrantov. Ne opredeljujejo jih skupni izvor, videz, religija ali kultura, temveč politični in družbeni odnosi, v katere so vključeni kot begunci ali migranti.

Zahvala

Raziskavo, na podlagi katere je nastal ta članek, je podprla programska skupina Problemi avtonomije in identitet v času globalizacije (ARIS P6-0194).

Bibliografija

Badalič, Vasja. "Tunisia's Role in the EU External Migration Policy: Crimmigration Law, Illegal Practices, and Their Impact on Human Rights." *Journal of International Migration & Integration* 20 (2019): 85–100.

Balibar, Etienne. "Ali obstaja 'neorasizem'?" *Časopis za kritiko znanosti* 32, št. 217/218 (2004): 115–125.

Brass, Tom. "Capitalist Unfree Labour." *Critical Sociology* 35, št. 6 (2009): 743–765. https://doi.org/10.1177/0896920509343059.

Buckel, Sonja, in Jens Wissel. "State Project Europe." *International Political Sociology* 4, št. 1 (2010): 33–49. https://doi.org/10.1111/j.1749-5687.2009.00089.x.

Chen, Chris. "The Limit Point of Capitalist Equality." *Endnotes* 3, 2013. https://endnotes.org.uk/articles/the-limit-point-of-capitalist-equality.

Davis, Mike. *Planet slumov*. Ljubljana: */cf., 2009.

---

41 Etienne Balibar, "Ali obstaja 'neorasizem'?," *Časopis za kritiko znanosti* 32, št. 217/218.

D'Oléon, Alice, in Charlotte Gambert. "Is Tunisia really a country of religious coexistence?" *La Croix International*, 22. 5. 2023. https://international.la-croix.com/news/religion/is-tunisia-really-a-country-of-religious-coexistence/17847.

Endnotes. "Misery and Debt," *Endnotes* 2, 2010. https://endnotes.org.uk/articles/misery-and-debt.

Fanon, Franz. *Črna koža, bele maske*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2016.

Feyerabend, Paul. *Proti metodi*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 1999.

Foucault, Michel. "*Družbo je treba braniti.*" Ljubljana: Studia humanitatis, 2015.

Gerstenberger, Heide. *Market and Violence*. Leiden: Brill, 2022.

Goldner, Loren. "Race and Enlightenment I." *Libcom*, 11. 1. 2010. https://libcom.org/article/race-and-enlightenment-part-i-anti-semitism-white-supremacy-1492-1676.

Goldner, Loren. "Race and Enlightenment II." *Libcom*, 12. 1. 2010. https://libcom.org/article/race-and-enlightenment-part-ii-anglo-french-enlightenment-and-beyond.

Harcourt, Bernard. *The Illusion of Free Markets*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2011.

Hartman, Saidya. *Scenes of Subjection*. Oxford: Oxford University Press, 1997.

Heinrich, Michael. *Kritika politične ekonomije.* Ljubljana: Sophia, 2013.

Jalušič, Vlasta. "Rasizem, ideologija in sovraštvo: Poskus razumevanja sodobnega rasizma in EU antirasističnih politik v luči teze o rasizmu brez rase." *Časopis za kritiko znanosti* 43, št. 260 (2015): 28-43.

Jurekovič, Igor. "Islamophobia beyond explicit hate speech: analyzing the coverage of muslims in Slovenia's public broadcasting." *Religions* 15, št. 6 (2024): 1–23.

Khalifa, Ben, in Mehdi Mabrouk. "Discours sur l'immigration subsaharienne en Tunisie: le grand malentendu!" *Confluences Méditerranée* 2023/2 (nº 125) : Tunisie : arrêt sur la transition. https://doi.org/10.58079/t9kn.

Mau, Søren. *Mute Compulsion*. London: Verso, 2023.

Nelson, Bruce. *Irish Nationalists and the Making of the Irish Race*. Princeton: Princeton University Press, 2012.

Parikh, Shreya. "Making Tunisia non-African again - Saied's anti-Black campaign." Review of African Political Economy, 1. 3. 2023. Dostop 27. 7. 2023. https://roape.net/2023/03/01/making-tunisia-non-african-again-saieds-anti-black-campaign/.

Pew Research Center. "Religious Composition by Country, 2010-2050." Dostop 15. 7. 2024. https://www.pewresearch.org/religion/feature/religious-composition-by-country-2010-2050/.

U.S. Department of State. "2022 Report on International Religious Freedom: Tunisia." Dostop 15. 7. 2024. https://www.state.gov/reports/2022-report-on-international-religious-freedom/tunisia.

Robinson, Cedric. *Black Marxism.* Chapel Hill, NC: The University of North Carolina Press, 2021.

Said, W. Edward. "The Clash of Definitions?" V *The New Crusades; Constructing the Muslim Enemy,* uredila E. Qureshi in M. A. Sells, 68–88. New York: Columbia University Press, 2003.

Surplus Club. "Trapped at a Party Where No One Likes You." *SIC* 3 (2015). https://www.sicjournal.org/trapped-at-a-party-where-no-one-likes-you/index.html.

Tamas, Gaspar Miklos. *Komunizem po letu 1989*. Ljubljana: Sophia, 2016.

Tamma, Paola. "Europe's 'template' for migration: Tunisian strongman's racist clampdown." *Politico*, 28. 8. 2023. https://www.politico.eu/article/europe-tunisia-strongman-kais-saied-curb-migration/.

Wacquant, Loic. *Zapori revščine*. Ljubljana: */cf., 2008.

Wilderson, Frank. "Gramsci's Black Marx." *Social Identities* 9, št. 2 (2003): 225–240. https://doi.org/10.1080/1350463032000101579.

Zalta, Anja. "Challenges facing Muslims in Europe: From secularization to the idea of 'Euro-Islam'." *Annales*: *Anali za istrske in mediteranske študije. Series Historia et Sociologia* 28, št. 1 (2018): 41–50. https://doi.org/10.19233/ASHS.2018.04.

Zalta, Anja. "The problem of islamophobia and its consequences as obstacles to peacebuilding in Bosnia and Herzegovina." *Annales: Anali za istrske in mediteranske študije. Series Historia et Sociologia* 30, št. 3 (2020): 355–66. https://doi.org/10.19233/ASHS.2020.22.

Zorn, Jelka. "Od izjeme do norme." *Časopis za kritiko znanosti* 34, št. 226 (2006): 54–73.